

The **EEAG** Report

Raportul Grupului Consultativ Economic European

privind Economia Europeană

2017 | nr.16

Capitolul al 2-lea

POLITICA ECONOMICĂ ȘI CREȘTEREA POPULISMULUI

Politica economică și creșterea populismului - nu este atât de simplu

2.1 Introducere

Un val de populism străbate Europa și America de Nord. Anul 2016 a rezervat două surprize extraordinare: prima a fost creată în jurul Brexit-ului, la 24 iunie; iar a doua se referă la uimitoarea alegere a lui Donald Trump la președinția SUA. Forțele orientate către deschidere, toleranță, diversitate, multiculturalism și globalizare au fost depășite, copleșite de noul val și fără a-l înțelege. Partidele, politicienii, ideologiile și opiniile, care anterior pândeau din umbră, au apărut la lumina generoasă a zilei, căutând sprijin, câștigând locuri în legislaturi, și influențând politicile partidelor consacrate. În plus, Donald Trump a devenit președintele SUA. Un outsider/un intrus politic, Trump s-a lansat ca și candidat populist și voce a celor nereprezențați. I-a dat deoparte pe ceilalți candidați la nominalizare, a preluat republicanii, un partid politic principal și, în cele din urmă, spre stupefăcerea și neîncrederea clasei politice și a elitelor luate în derâdere acum, a câștigat alegerile. Victoria lui marchează triumful unei retorici dezbinătoare, desconsiderarea faptelor, promisiuni de vindecări simple pentru toate relele, nativismul, demagogia și puterea unor sloganuri seducătoare, acestea fiind trăsături comune ale noului populism.

Trump a fost ales datorită promisiunilor făcute privind imigrația, comerțul internațional, impozitele și cheltuielile publice precum și asistența medicală. În problema imigrației, Trump a promis că va restricționa fluxurile de musulmani în SUA, va construi un zid de-a lungul frontierei mexicane și va deporta milioane de imigranți ilegali care trăiesc în SUA. În ceea ce privește comerțul internațional, el a promis că va respinge Parteneriatul TransPacific (TPP) în prima zi a instalării sale și că va impune tarife oscilatorii asupra unor importuri din China, acuzând China de dumping. Parteneriatul Transatlantic pentru Comerț și Investiții (TTIP) va fi cu siguranță abandonat. El a susținut că politicile sale vor repatria locurile de producție în America. A promis reduceri fiscale și creșteri ale cheltuielilor publice pentru infrastructură, ceea ce va conduce în mod clar, către un împrumut Federal substanțial mai mare. Programul de asigurări *Obamacare* va fi probabil abrogat sau diminuat în mod substanțial. El a susținut că mass-media și sistemul electoral au fost montate împotriva lui și a amenințat că va contesta rezultatele alegerilor, în cazul în care ar pierde, prin declarații care au fost interpretate ca subminare a instituțiilor politice democratice ale SUA.

Operatorii de sondaje nu au reușit să prevadă amploarea victoriei electorale a lui Trump, acordându-i lui Hilary Clinton un ușor avantaj și așteptându-se ca aceasta să câștige. În urma unor disecții dureroase a datelor de vot și a analizelor ulterioare, se pare că mulți alegători „*timizi*” nu au vrut să recunoască înainte intențiile reale de vot.

Prin alegerea lui Trump, SUA au ratat oportunitatea alegerii primului președinte de sex feminin spre disperarea multora, care consideră aceasta ca o turnură a mării progresiste. Dar, nici prea multă dezamăgire nu este în regulă? Ar putea fi vorba, pur și simplu de afaceri, ca de obicei? S-a întâmplat

relativ rar ca un partid în funcție să câștige un al treilea mandat: schimbarea partidului după două mandate este regula, mai degrabă decât excepția.¹

Brexit-ul are multe caracteristici comune cu succesul lui Trump. Campania a fost propulsată de apeluri cum ar fi „*dați-ne țara înapoi*” și „*să preluăm din nou controlul*”. Brexit-ul a promis că suma iluzorie de 350 de milioane de lire sterline pe săptămână, din economiile obținute prin încetarea contribuțiilor Marii Britanii la bugetul UE, va fi cheltuită pentru Serviciului Național de Sănătate. Unul dintre cei mai importanți susținători ai Brexit-ului, Michael Gove, a declarat că oamenii „*s-au săturat de atâția experți*”. Analiza documentată privind efectele Brexit a fost respinsă ca fiind o activitate ce servește părților interesate. În dezbaterile post-Brexit, concepțiile populiste și xenofobe se insinuează chiar și în politica partidelor mari. Premierul britanic, Theresa May, de exemplu, a început să vorbească despre un contrast între „*spiritul cetățenesc*” și „*elitele internaționale*”, care sunt „*cetățeni de nicăieri*”.² Așa cum va fi explicat mai jos, retorica de instigare/asmuțire a cetățenilor obișnuiți împotriva unei clase conducătoare, elitiste, este un element tipic al sloganurilor populiste.

Acestea sunt doar manifestări anglo-saxone ale unui fenomen care se exercită, de fapt, la nivelul întregii Europe. Matteo Renzi, fostul prim-ministru progresist al Italiei, a pierdut în mod decisiv un referendum privind constituția Italiei în decembrie 2016.³ În Franța, Marine Le Pen din partea Frontului Național este de așteptat să se prezinte foarte bine și ar putea chiar să câștige alegerile prezidențiale din 2017. După o succesiune de înfrângeri împotriva rațiunii și bunului simț, în Austria a urmat o perioadă de acalmie prin respingerea clară a lui Norbert Hofer, candidatul de extremă dreapta, în runda a doua a alegerilor pentru președinție, în decembrie 2016.

Victor Orbán, primul ministru al Ungariei și liderul partidului *Fidesz*, cere ca solicitanții de azil în Europa să fie returnați și deportați;⁴ au fost construite garduri între Ungaria și Serbia pentru ca oamenii să fie menținuți în afara țării. Partidul Conservator *Lege și Justiție* din Polonia (PiS), condus de Jarosław Kaczyński, se declară împotriva acceptării refugiaților. O mișcare mai extremistă, *Kukiz'15*, duce o campanie de construire a unui zid între Polonia și Ucraina. *Frontul Național din Franța*, condus de Marine Le Pen, a preluat 28 la sută din voturi în primul tur al alegerilor locale din 2015, cu o campanie împotriva a ceea ce partidul consideră ca fiind islamizarea Franței, promovarea unei independențe mai mari față de UE și protecția industriilor naționale și agriculturii. Partidul Libertății a lui Geert Wilders (*Partij voor de Vrijheid - PVV*) atrage aproximativ 30 la sută din voturi în Olanda, pe o platformă anti-islamică, „*plecați din UE*”. Partidul Libertății din Austria (*Freiheitliche Partei Österreichs – FPÖ*) are o atitudine similară, până acum, privind criticile aduse UE și euro, adoptând o poziție anti-islamism și anti-imigrație. Danemarca are Partidul Poporului Danez/*Dansk Folkeparti (DV)*; iar Grecia are Partidul de extremă-dreapta *Chrisy*

¹ Printre excepții în ultimele decenii se numără: Harry Truman (democrat) urmat de F. D. Roosevelt (democrat) în 1945, dar Roosevelt a murit în timpul funcției; și George H. W. Bush (republican) succedându-i lui Ronald Reagan (republican), în 1989, după ce acesta din urmă a avut două mandate în funcție. Au existat, totuși, perioade lungi ale președinției republicane la începutul secolului 20.

² „[...] Prea mulți oameni aflați în poziții de putere se comportă ca și cum ar avea mai multe în comun cu elitele internaționale decât cu oamenii de rând, cu cei pe care îi folosesc, oamenii de pe stradă [...]. Dar dacă te crezi un cetățean mondial, ești un cetățean de nicăieri.” Theresa May, Discurs la Conferința Partidului Conservator din Birmingham, 05 octombrie 2016.

³ Cu toate acestea, în ce măsură această respingere reprezintă o influență populistă este deocamdată o temă în dezbateră.

⁴ A. Byrne, „Viktor Orbán face un apel la «Round-Up»/Ridicarea migranților din UE,” *Financial Times*, 23 septembrie 2016, <http://on.ft.com/2d96nRi>

Avgi/Zorii de aur – și Partidul de extrema stângă, *Syriza* (deși statutul său de partid populist este contestat). În Italia a fost reînviată *Lega Nord* prin poziția sa anti-migrație în timpul recente crize, iar *Mișcarea de 5-stele* câștigă influență pe partea stângă. Marea Britanie are Partidul Independenței din Marea Britanie (*UKIP*), și Partidul Național Britanic (*BNP*); Germania are Alternativa pentru Germania / *Alternative für Deutschland - AfD*. Și astfel lista poate continua.

Această creștere sau renaștere populistă, a avut loc în contextul sporirii fluxurilor de migranți din Mexic în SUA, fluxuri aparent incontrollabile de migranți, refugiați și solicitanți de azil din Orientul Mijlociu și din Africa de Nord în Europa, precum și numărului tot mai mare de atacuri teroriste executate în numele fundamentalismului islamic. În ceea ce privește sfera economică, perioada este marcată de politici de austeritate, fără vreo finalitate evidentă la orizont, cu un șomaj ridicat, persistent, și o situație apropiată de stagnare a economiei în zona euro (cu excepția unei Germanii dinamice) precum și percepția creșterii discrepanțelor privind veniturile și bogăția în multe țări. Se pare că există un răspuns nefavorabil la adresa continuării globalizării. Acordurile comerciale aproape finalizate între Europa și SUA sunt susceptibile de a eșua. SUA, foarte probabil, vor abandona TTIP, așa cum s-a menționat mai sus. Acordul economic și comercial cuprinzător dintre UE și Canada (CETA) aproape a eșuat deoarece administrația regională a Valoniei din Belgia s-a opus. Se consideră că Liderii UE sunt prea departe de oamenii obișnuiți, urmărind proiectul unei uniuni din ce în ce mai strânse, care nu ține cont de preocupările alegătorului obișnuit fiind în imposibilitatea de a face față provocărilor crizei financiare, crizei euro și crizei refugiaților.

Aceste evoluții reprezintă o provocare uriașă pentru partidele politice consacrate și moderate și poartă riscul unor perturbări politice și economice grave. În același timp, creșterea puterii populiste poate avea ca efect pozitiv obligarea guvernelor de a aborda problemele economice pe care au omis să le ia în considerare până acum. Abordarea corespunzătoare a provocărilor populismului necesită o înțelegere a factorilor de activare a mișcărilor populiste, precum și a consecințelor influenței populiste. În acest capitol introductiv vom aborda definițiile populismului; vom descrie experiențele politicilor și concepțiilor aferente evoluțiilor economice care par să favorizeze populismul. Vom încheia cu o scurtă dezbatere despre ceea ce se poate face pentru a limita influența ideilor populiste dăunătoare.

2.2 Ce este *Populismul*?

Acest raport este interesat, în primul rând, de implicațiile economice ale populismului. Dar populismul este un concept larg dezbătut dincolo de dezbaterile privind politica economică. Cuvântul populism provine de la latinescul "*populus*", însemnând „pentru popor”, în sensul colectivist al cuvântului. Oxford English Dictionary definește cuvântul „*populist*” ca fiind „*puterea oamenilor obișnuiți*”. Populismul este, deci, prin definiție o parte inerentă a democrației. În științele sociale opiniile privind populismul, dacă este sau nu un concept util în scopuri analitice, diferă foarte mult. Motivul constă în dificultatea de a stabili o linie de demarcație clară între ideile, partidele sau regimurile politice populiste și cele non-populiste.

Cu toate acestea, populismul politic poate fi caracterizat ca ideologie și stil politic particular. Albertazzi și McDonnell (2008, p. 3) definesc populismul ca „o ideologie care agită/asmute un popor onest și omogen împotriva unui grup de elite și a «altor» periculoși, care, împreună, sunt descriși ca fiind cei care privează

(sau încearcă să priveze) poporul suveran de drepturile, valorile, prosperitatea, identitatea și vocea lui. Prin idei similare, Kaltwasser și Taggart (. 2016, p 204) sugerează următoarea definiție: populismul este „o ideologie fin-centrată, care consideră că societatea este separată în două grupe omogene și antagonice : „poporul pur” și „elita coruptă”susținând că politica trebuie să fie o expresiei a voinței generale (*volonté generale*) a poporului”.

Dihotomia dintre oameni și elita conducătoare este ideea principală pe care se susține o mare parte a criticii populiste la adresa deciziilor politice în democrațiile reprezentative. Democrațiile reprezentative sunt, prin definiție sisteme politice în care „poporul” este reprezentat de politicieni care iau decizii în calitate de membri ai parlamentului sau membri ai guvernului. În acest context, problemele politice sau economice pot fi ușor criticate ca reflectând o divergență între voința poporului și voința celor care reprezintă poporul.

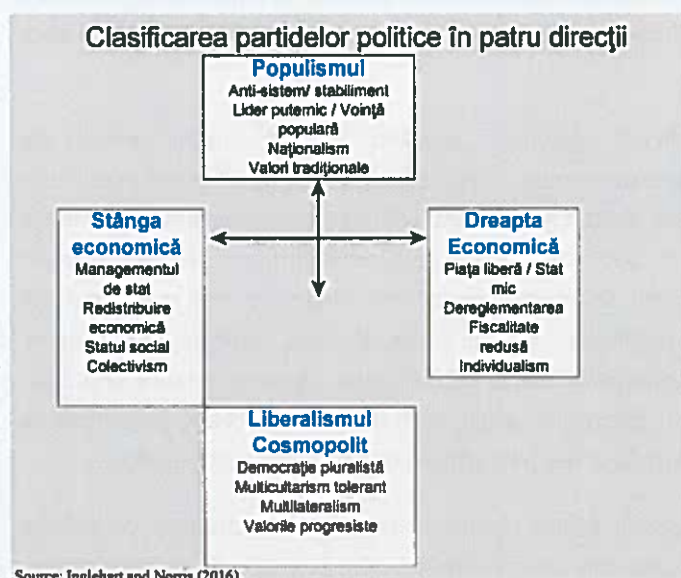
În dezbaterea publică, politicienii folosesc adesea adjectivul „populist” pur și simplu pentru a-și discredita adversarii sau pentru a ataca ideile care nu le plac. Dacă opoziția susține că oferă mai multe servicii publice și reduce impozitele în același timp, cei din guvern vor replica că acestea sunt argumente populiste, care nu rezistă testului realității. Pe de altă parte, dacă politicienii din guvern cresc datoria publică pentru a mări cheltuielile publice sau reduc impozitele înainte de alegeri, ei vor justifica acest lucru ca fiind un efort de stimulare a economiei respingând ideea că este, de fapt, o formă de populism. Partidele sau politicienii, care sunt considerați populiști evită, în mod normal, să se numească populiști. După cum notează Canovan (1981, p. 5), ei sunt diferiți, în acest sens, față de partidele și politicienii majoritari, care în mod normal, nu ezită să se refere la ei înșiși ca *socialiști, liberali sau conservatori*.

Populismul politic apare la nivelul întregului spectru politic. Exemple recente de populism de stânga includ Partidul Grec *Syriza*, cel puțin în primele șase luni ale guvernării sale, sau, un caz și mai extrem, conducerea lui Hugo Chávez și a successorului său Nicolás Maduro în Venezuela. Populismul de dreapta este, în special, în creștere în diferite țări din centrul și nordul Europei, reprezentat fiind de partidele politice, precum *Frontul Național din Franța* sau *Partidul Libertății* din Olanda. Donald Trump este, probabil, caracterizat cel mai bine ca populist de dreapta. În timp ce unele partide populiste de dreapta au tendințe fasciste fățișe/directe, cu accente puternice pe xenofobie, aceste tendințe, fără discuție, sunt aplicabile tuturor partidelor considerate a fi populiste.

Kaltwasser și Taggart (2016) indică faptul că există două abordări care se opun în mod direct populismului: „elitismul” și „pluralismul”. Elitismul împărtășește viziunea conform căreia societatea este formată din elite și din popor, dar, spre deosebire de viziunea populistă, elita este considerată ca fiind superioară intelectual și moral în timp ce poporul este văzut ca o gloată periculoasă. Pluralismul respinge dihotomia dintre elită și popor, precum și conceptul de *voință general stabilă*. Diversitatea de interese și idei în societate este de la sine înțeleasă. Luarea deciziilor politice este văzută ca un proces deschis și dinamic. De asemenea, populismul este văzut de multe ori ca oponent al ordinii democrației liberale, în care voința majorității este coroborată cu compensările instituționale menite a proteja drepturile individuale fundamentale. Oarecum asemănător acestei descrieri, dar, probabil, punând semnul egal între elitism și pluralism, și atașându-le o construcție mai pozitivă, Inglehart și Norris (2016) clasifică partidele politice în două dimensiuni, așa cum este prezentat în Figura 2.1 de mai jos. În dimensiunea verticală, Populismul se situează la polul opus față de Liberalismul cosmopolit (care reprezintă

democrația pluralistă, multiculturalismul tolerant, multilateralismul și valorile progresiste). Pe dimensiunea orizontală, partidele pot varia de la stânga economică (care susține managementul de stat, redistribuirea economică, statul social și colectivismul) la dreapta economică (care susține piețele libere, un stat mic, dereglementarea, fiscalitatea redusă și individualismul). Folosind sondajul experților de la Chapel Hill 2014, care au clasificat aproximativ 300 de partide politice pe cele două dimensiuni, identificând partidele populiste din rândul acestora. Clasificarea lor reprezintă o punte populistă care traversează întreg spectrul politic de la stânga la dreapta (a se vedea Figura 2.2).

Figura 2.1 Clasificarea partidelor politice în patru direcții

Sursa: Inglehart and Norris (2016).

2.3 Politicile economice populiste Care sunt implicațiile economice ale populismului și ce politici economice sunt legate de ideologiile populiste? Vom folosi următoarea definiție a politicii economice populiste:

Politica economică populistă pretinde a elabora politici pentru persoanele care se tem că își pierd statutul în societate și care au fost abandonate de către sistemul politic. Agenda economică populistă se caracterizează prin orientarea către termene scurte/termism scurt, negarea constrângerilor bugetare intertemporale, eșecul de a evalua avantajele și dezavantajele diferitelor opțiuni de politică precum și compromisurile dintre ele. De multe ori se concentrează pe probleme politice unice și importante, supraevidențiind aspectele negative ale schimburilor economice internaționale și ale imigrației și dând vina pe străini sau pe instituțiile internaționale pentru dificultățile economice. Agenda economică populistă respinge compromisul, dar și verificările și bilanțurile favorizând soluțiile simpliste.

Figura 2.2 Partidele politice europene

Stânga populistă **Dreapta populistă**

Clasificare

- Alte partide
- Partide populiste

Deși există o întreagă literatură pe tema populismului, câteva articole fiind citate în Secțiunea 2.2, economiștii nu au dedicat prea multă atenție subiectului. Excepțiile ar fi Dornbusch și Edwards (1990, 1991) și Acemoglu și colab. (2011). Dornbusch și Edwards (1990) se axează pe politicile macroeconomice populiste, pe care le asociază cu diferite episoade istorice din America Latină. Tipul de politică economică pe care o descriu și o explică este în general asociată cu mișcările populiste de stânga, având similitudini cu recente mișcări populiste de stânga din Europa. Acemoglu și colab. (2011) întreabă de ce se implementează politicile populiste din moment ce acestea conduc, de obicei, către rezultate economice slabe. În cele ce urmează, vom discuta despre caracteristicile agendei economice populiste în cele mai importante domenii politice.

2.3.1 Politicile macroeconomice populiste: Ignorarea constrângerilor bugetare intertemporale și limitările de capacitate

Politica macroeconomică populistă este expansionistă. Aceasta subliniază beneficiile cheltuielilor publice mai mari sau impozitele mai mici și minimalizează consecințele negative ale creșterii datoriei publice sau inflației. În timp ce beneficiile politicii fiscale și monetare expansioniste sunt resimțite rapid, de obicei trece o perioadă mai lungă de timp până când sunt resimțite consecințele negative ale poverii datoriei tot mai mari sau chiar destabilizarea financiară. Acest lucru reflectă orientarea către termene scurte asociate populismului. Politica macroeconomică populistă neglijează consecințele negative ale expansiunii fiscale sau pretind că acestea nu există, fie pentru că prin stimularea cererii este de așteptat să sporească creșterea economică, astfel încât expansiunea fiscală se autofinanțează, sau datorită unor stimulente îmbunătățite, în special taxe mai mici, care să genereze activitate economică mai intensă. Nu este o surpriză faptul că Donald Trump a anunțat politici fiscale expansioniste pentru SUA, în ciuda nivelului tot mai ridicat al datoriei publice, fapt care ar necesita o consolidare fiscală și în ciuda faptului că economia SUA este aproape de ocuparea deplină a forței de muncă.

America Latină este o regiune în care guvernele populiste au ales în mod repetat să se angajeze în politici fiscale și monetare expansioniste, în mod frecvent cu consecințe dezastruoase. În contextul experienței latino-americane, Dornbusch și Edwards (1990, 1991) au identificat o serie de factori comuni caracteristici programelor macroeconomice populiste. Printre aceștia se află *condițiile inițiale* specifice, *respingerea* ideii că politica economică funcționează conform anumitor *constrângeri*, și pe baza unei *rețete politice prestabilite*.

Condițiile inițiale se referă la nemulțumirea față de creșterea performanței economice, stagnarea sau chiar o recesiune după încercările de stabilizare anterioare eșuate - adesea, dar nu întotdeauna, în urma unui program al Fondului Monetar Internațional (FMI). Scăderea nivelului de trai și creșterea inegalității generează sprijin politic pentru o schimbare radicală a politicilor economice. Uneori stabilitățile anterioare au făcut loc unor politici fiscale și monetare expansioniste.

Politicienii populiști resping deseori ideea că politica economică funcționează pe baza unor *constrângeri*. Aceștia susțin, de regulă, că există suficientă capacitate disponibilă care funcționează în gol, astfel încât politicile expansioniste finanțate prin deficit de cheltuieli pot fi implementate fără riscul de creștere a inflației. Rețeta politicii populiste este un amestec de politici expansioniste de finanțare a datoriei, salarii mai mari, și schimburi valutare, precum și controlul prețurilor interne pentru a preveni inflația.

Potrivit Dornbusch și Edwards (1990), consecințele economice ale acestor politici evoluează de obicei în patru etape. În prima etapă, care acoperă, de obicei, primul an al noii politici sau mai puțin, noua politică macroeconomică pare un succes. Producția și creșterea ocupării forței de muncă sunt accelerate, iar inflația este estompată de controlul prețurilor. În etapa a 2-a apar deficitele întrucât controlul prețurilor și schimbului valutar reduce aprovizionarea. Deficitul bugetului de stat urcă tot mai mult întrucât mărfurile cu prețuri controlate au nevoie de subvenții din ce în ce mai mari. Inflația crește, presiunile de devalorizare sporesc. Salariile rămân ridicate, dar controlul asupra prețurilor și măsurile protecționiste sunt extinse masiv. În consecință, creșterea economică devine o umbră. În etapa a 3-a lipsurile devin dramatice, inflația se accelerează, se instalează o ieșire masivă de capital, salariile reale scad și economia

se prăbușește. Devine clar acum că programul politicii economice populiste a eșuat. În etapa a patra, puterea este preluată de un alt guvern care urmează politicile convenționale de stabilizare, eventual cu sprijinul FMI. Salariile reale și standardele de viață sunt semnificativ mai mici decât înainte de experimentul politicii populiste; și vor rămâne astfel pentru o lungă perioadă de timp, deoarece investițiile în firmele locale sunt diminuate, capitalul a plecat, încrederea în instituțiile țării și în economia sa este subminată.

Efectele negative ale politicilor economice populiste ridică întrebarea de ce aceste politici obțin sprijin politic, în primul rând. Dornbush și Edwards susțin că rezultatele slabe ale politicilor populiste sunt rezultatul unor erori de politică. Ei sugerează că politicile expansioniste pot funcționa în anumite circumstanțe. Potrivit acestora, guvernele *„trebuie să fie conștiente de constrângerile privind capacitatea, iar în ceea ce privește finanțarea trebuie să se bazeze pe o politică fiscală extrem de ortodoxă și pe o administrare fiscală riguroasă. Respectând aceste restricții, se pare că există loc pentru atingerea obiectivelor redistributive într-un mod eficient.”*⁵

Acemoglu și colab. (2011), pleacă și ei de la punctul de vedere potrivit căruia politicile macroeconomice populiste sunt în final dăunătoare și pun întrebarea de ce aceste politici sunt, totuși, adoptate. Fără a respinge în mod explicit ideea că erorile de politică pot fi cauza, ei susțin ideea că *„provocarea cheie constă în [...] a înțelege de ce politicienii adoptă astfel de politici și primesc sprijin electoral după ce fac acest lucru.”*⁶ Răspunsul lor este că politicienii, pentru a fi aleși, trebuie să semnaleze faptul că nu sunt *capturați* de clasa elitelor. Singura modalitate de a realiza acest lucru este prin adoptarea unor politici redistributive și intervenționiste atât de radicale, pe care un politician controlat de elita conducătoare nu le-ar implementa chiar dacă ar dori să convingă electoratul de contrariul. */că nu este controlat de elită.* Conform acestui punct de vedere, politicile economice populiste sunt un semnal foarte costisitor pentru economie în ansamblu, dar ele sunt rezultatul opțiunilor de politici individual raționale, având în vedere constrângerile informaționale ale procesului politic.

2.3.2 Imigrația

Pentru multe partide populiste, mai ales în Europa, imigrația este unica problemă politică de mare importanță. Unele partide populiste din aripa dreaptă a spectrului politic au această caracteristică de partide orientate spre o singură problemă, concentrându-se aproape în întregime asupra imigrației. Democrații din Suedia (SD) sunt un exemplu bun. Tabelul 4 prezintă corelația dintre căutările Google pentru termenii „SD” și „imigrație”.

Partidele populiste de dreapta resping imigrația pentru o serie de motive, inclusiv din considerente culturale și religioase. Principalele argumente economice împotriva imigrației pretind că imigranții: (i) concurează cu nativii pe piața muncii, le iau locurile lor de muncă și contribuie la diminuarea salariilor; și (ii) beneficiază de pe urma statului protecției sociale contribuind puțin sub forma taxelor. Partidele populiste, de asemenea, au tendința de a respinge ideea că imigranții sunt refugiați care își părăsesc țările din cauza războiului și a urmării în justiție din punct de vedere politic. În schimb, ei pretind că imigranții sunt motivați de stimulente economice și că mulți imigranți au intrat în țară în mod ilegal. Acest

⁵ Dornbusch și Edwards (1990), p.274.

⁶ Acemoglu și colab. (2011), p. 2.

lucru dă naștere unor cereri de măsuri politice privind reducerea imigrației. Ca urmare, aceste partide propun schimbări radicale în politicile de imigrare. Cât de radicale sunt aceste propuneri, diferă considerabil de la un partid populist la altul.

Un exemplu tipic de propuneri relativ moderate este următoarea listă publicată de UKIP în manifestul alegerilor din 2015 (pp 11-3.):

„Pentru a reforma sistemul nostru de imigrare, UKIP:

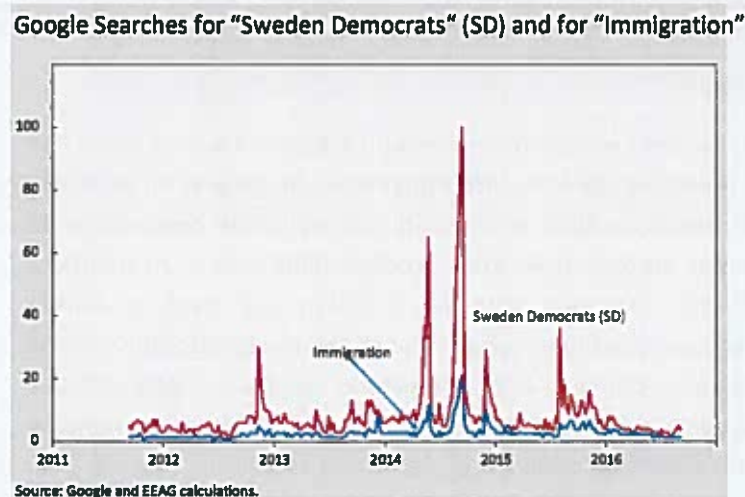
- va anula imigrarea vizând locurile de muncă necalificate pentru o perioadă de cinci ani în scopul re-echilibrării economiei privind munca.
- va introduce un sistem de imigrație în stil australian pe bază de puncte pentru a evalua toți potențialii migranți în Marea Britanie, în mod echitabil, etic și egal.
- va aborda problema căsătoriilor fictive [...].
- toți migranții noi din Marea Britanie vor trebui să plătească obligatoriu contribuții fiscale și de asigurări naționale timp de cinci ani consecutiv, înainte de a deveni eligibili și a pretinde beneficii din partea Marii Britanii, sau de a avea acces la mai mult decât servicii de sănătate non-urgente/NHS, cu excepția unor situații prevăzute de Comisia pentru Controlul Migrației.
- migranții rezidenți care comit infracțiuni soldate cu pedeapsă privativă de libertate, vor avea viza revocată și vor fi supuși unui ordin de deportare. Aceștia vor fi reținuți până când vor fi scoși din Marea Britanie”.

Frontul Național este un exemplu de propuneri de politici mai radicale. Partidul susține că imigrația este abuzată de către organizațiile patronale în scopul menținerii salariilor mici, o „armă în serviciul capitaliștilor”.⁷ Partidul își propune să reducă drastic imigrația și să deporteze străinii care locuiesc în Franța dacă prezența lor în țară „nu mai este justificată”,⁸ de exemplu, în situația în care sunt în șomaj de mai mult de un an.

⁷ Site-ul Frontului Național, Imigrația, *Stopper l’immigration, renforcer l’identité française*, <http://www.frontnational.com/le-projet-de-marine-le-pen/autorite-de-letat/immigration/>, ultima accesare 19 September, 2016

⁸ Ibid.

Figura 2.3 Căutări pe Google pentru “Democrații din Suedia / Sweden Democrats”(SD) și Imigrația

Cercetarea economică privind impactul migrației arată că efectele sale asupra pieței forței de muncă și finanțelor publice, sunt diverse și depind de caracteristicile imigranților precum și de piața muncii și instituțiile statului de asistență socială din țara gazdă. De exemplu, OECD (2013) concluzionează că, în perioada 2007-2009, contribuția fiscală netă a imigranților a fost în medie, pozitivă în țările OECD, dar că există diferențe semnificative între țări. În unele țări inclusiv Franța, Germania și Polonia, contribuția a fost negativă. În mod evident, o contribuție fiscală netă negativă este mult mai probabilă în țările cu un stat social generos, piețe ale forței de muncă rigide care fac dificilă găsirea unor locuri de muncă de către imigranți și este, de așteptat în țările care atrag imigranți cu o calificare redusă. Aceste concluzii sugerează că prezentarea impactului migrației asupra țării gazdă ca fiind în general negativ este înșelătoare, la fel cum este și punctul de vedere opus, conform căruia migrația este întotdeauna benefică. Vom discuta problema migrației în detaliu în capitolul 4 al prezentului Raport EEAG.

2.3.3 Globalizarea și comerțul internațional

Globalizarea și comerțul internațional este o altă problemă față de care partidele populiste au, de regulă, o atitudine deosebit de critică. Evoluțiile activității economice, cum ar fi schimbările structurale și costurile asociate privind incertitudinea și pierderea locurilor de muncă sunt văzute ca rezultat al integrării economice internaționale. Populiștii acuză frecvent companiile sau guvernele străine că se angajează în practici de *dumping* și în alte forme de concurență neloială.

Globalizarea este prezentată de partidele populiste ca un proces prin care o mare parte a populației interne pierde, în timp ce elita dispune de beneficii, aceasta diseminând totodată informații false prin intermediul unor „experți” tendențioși. Donald Trump descrie acest fenomen, după cum urmează:

„Nu este un mare secret faptul că în spatele multora dintre interesele care au finanțat campania deosebită a adversarei mele sunt aceleași persoane care au profitat de aceste oferte comerciale grozave. Aceiași așa-numiți experți consultanți ai lui Hillary Clinton sunt persoanele care ne-au adus NAFTA, intrarea Chinei în Organizația Mondială a Comerțului/OMC, Acordul Comercial cu Coreea de Sud, care a dăunat locurilor de muncă din SUA, iar acum Parteneriatul Trans-Pacific.”⁹

Comerțul internațional a fost întotdeauna un subiect extrem de tensionat. Cu toate că acesta poate fi în măsură să facă bine pentru toată lumea, o mișcare spre comerțul liber este, în general, în avantajul persoanelor care lucrează în industriile de export, în timp ce angajații din industriile competitive de importuri pierd. Exporturile Chinei au furnizat Europei și Americii produse ieftine, care au menținut prețurile scăzute și au sprijinit „Marea Moderație” în Statele Unite, dar, în același timp, ele au amenințat industriile producătoare de bunuri de larg consum și au ținut sub control câștigurile lucrătorilor manuali cu o calificare redusă. În mod efectiv, integrarea Chinei și Indiei pe piețele mondiale a determinat o creștere masivă a ofertei mondiale de forță de muncă mai puțin calificată în raport cu forța de muncă și capitalul uman înalt-calificat. Industriile care utilizează masiv forță de muncă relativ necalificată și-au mutat producția în China și India. Persoanele cu calificare redusă din Europa și America de Nord au pierdut; locurile de muncă sunt puține și salariile au stagnat. Câștigătorii din comerțul mai liber nu i-au compensat pe perdanți. Relatările sugerate de Krugman (2008) și Haskel și colab. (2012) sunt mai nuanțate, dar, în esență, demonstrează, și ele, aceste efecte. Prognoza despre Economia Mondială a FMI-ului pentru luna octombrie 2016, recunoaște importanța recompensării celor care ar pierde în urma comerțului mai liber, în cazul în care nu s-ar aluneca spre protecționism (FMI, 2016, p 87.):

„Dar, pentru a acorda sprijinul popular pentru integrarea comercială și pentru a conserva beneficiile economice și sociale, factorii de decizie politică ar trebui să fie atenți la costurile de ajustare pe care le presupune integrarea mai profundă a comerțului. Deși analiza acestor efecte nu se înscrie în obiectivul acestui capitol, o serie de studii documentează costuri de ajustare importante și de lungă durată pentru cei ale căror perspective de angajare au fost afectate negativ de schimbările structurale asociate comerțului, chiar dacă câștigurile din comercializarea prin prețuri inferioare pot avea tendința să-i favorizeze pe cei din partea de jos a distribuției veniturilor. O poveste din ce în ce mai populară, care constată că avantajele globalizării și ale comerțului se distribuie doar câtorva norocoși, câștigă din ce în ce mai mult teren. Factorii de decizie politică trebuie să abordeze îngrijorările lucrătorilor afectați de comerț, inclusiv prin acordarea de sprijin eficient pentru re-instruire, dezvoltarea competențelor și a mobilității profesionale și geografice, pentru a atenua efectele negative ale continuării integrării și pentru a revigora agenda afacerilor.”

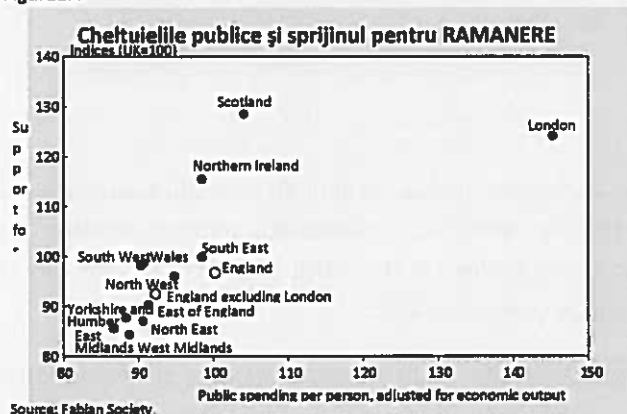
O altă lovitură pentru agenda de liber schimb a venit din partea opoziției față de acordurile regionale mari, o reacție la lobby-urile ce susțin afacerile mari, în special afacerile mari din SUA, percepute că ar manipula comerțul liber pentru a servi propriilor interese în detrimentul gospodăriilor obișnuite. Parteneriatele Trans-Pacifice/TPP între SUA și un număr de țări din Asia de Est, inclusiv Japonia, erau

⁹ D. Trump, Discurs rostit la New York Economic Club, 15 septembrie 2016 <https://www.donaldjtrump.com/press-releases/atu-ofera-speech-on-jobs-la-new-york-economic-club>.

aproape de a fi semnate și implementate, dar posibilitatea de a finaliza orice afacere acum, pare a fi irealizabilă în urma promisiunii lui Donald Trump că va rezilia TPP.

Parteneriatul Transatlantic pentru Comerț și Investiții / TTIP, în curs de negociere între SUA și UE, pierde

Figura 2.4

teren în fața creșterii opoziției în Europa, iar Donald Trump este de așteptat să-l respingă. Acordul comercial Canada UE, CETA, a evitat la limită înfrângerea din cauza opoziției restrictive a Valoniei. Misterul și discreția asociate negocierii acestor tranzacții au trezit suspiciunea că ele ar reprezenta o conspirație corporativă împotriva intereselor publicului larg. Există, de asemenea, un scepticism pe scară largă cu privire la protecția investițiilor și tribunalele Investitori-Stat.¹⁰ Ele facilitează accesul marilor corporații la grupuri de

arbitraje secrete, prin care acestea pot emite pretenții la adresa guvernelor. Spectacolul oferit de procesul intentat de compania de tutun *Philip Morris* împotriva Uruguay-ului din cauza politicilor energice anti-fumat impuse de Uruguay, a fost neconcludent deși Uruguay-ul a câștigat în final.¹¹ Aceasta generează temeri că marile companii vor utiliza aceste acorduri comerciale pentru a da țările în judecată pentru legislația privind mediul și pentru alte politici sociale dezirabile, considerate că afectează interesele firmelor. Diverse țări europene au fost date în judecată în temeiul altor tratate comerciale care conțineau clauze între investitori și stat. Este demn de remarcat faptul că opoziția față de Parteneriatul Transatlantic pentru Comerț și Investiții și alte tratate care acordă privilegiile intereselor corporative nu vine numai din partea politicianilor populiști ci și a elitei de stânga. În Marea Britanie, ziarul de stânga-centru, *Guardian*, este un adversar viguros. În opinia sa, aceste acorduri comerciale sunt atât de flagrante, încât opinia publică populistă și de masă, li se opune în mare măsură.

În timp ce intelectualitatea britanică protestează politicos și rezonabil față de TTP, TTIP și CETA, Donald Trump a declarat că:

„În calitate de președinte ar «rupe» tranzacțiile comerciale internaționale, cum ar fi Acordul Nord-American de Comerț Liber/NAFTA, s-ar retrage din Organizația Mondială a Comerțului și ar crește brusc tarifele percepute pentru bunurile importate din China și Mexic.”¹²

Și, după cum notează Justin Wolfers, “Ca președinte el ar putea face foarte bine acest lucru. Iar Congresul nu poate face mare lucru pentru a-l opri, chiar dacă rezultatul este un război comercial costisitor.”¹³

¹⁰ Cf.G. Monbiot „Acordul comercial TTIP va trimite egalitatea în fața legii pe rugul Corporațiilor,” *The Guardian*, 13 ianuarie 2015, <https://www.theguardian.com/commentisfree/2015/jan/13/ttip-trade-deal-transatlantic-trade-investment-treaty>.

¹¹ Cf.B. Mander, „Uruguay-ul învinge în procesul cu Philip Morris,” *Financial Times*, 08 iulie 2016, <http://on.ft.com/2dtj1uO>.

¹² J. Wolfers „De ce un președinte ca Trump ar putea începe un război comercial cu o ușurință atât de surprinzătoare,” *New York Times*, 19 septembrie 2016 .

Este notabil faptul că Wolfers nu ezită să menționeze posibilitatea unor războaie comerciale, care sunt de obicei foarte dăunătoare pentru toți cei implicați. Totuși, el nu pare să estimeze că acest lucru va submina sprijinul pentru agenda de anti liber schimb. Dacă aceste declarații reprezintă, în principal, o retorică de campanie, și în ce măsură guvernul sub președintele Trump va îmbrățișa într-adevăr protecționismul, rămâne o chestiune deschisă; deși, așa cum s-a menționat mai sus, Trump a confirmat faptul că va opri Parteneriatul Transatlantic /TPP.

2.3.4 Integrarea europeană și criza euro

Cele mai multe partide populiste se opun integrării europene, inclusiv creării de instituții supranaționale în UE, pieței interne și monedei euro. Acestea resping pierderea suveranității statelor membre prin integrarea europeană, neagă, în special, libertatea cetățenilor UE de a trăi și a lucra în alte țări UE contestând faptul că politica comercială externă este de competența UE.

Aversiunea populistă față de UE ca instituție se extinde la alte instituții supranaționale și internaționale existând percepția că aceste instituții se sustrag controlului democratic. Dacă acest lucru nu este adevărat în sens oficial/formal, apare problema modului în care poate fi asigurat controlul democratic al acestor instituții. Dezbaterea despre „deficitul democratic” al UE se manifestă de mult timp. În ceea ce privește instituțiile internaționale, Dahl (1999, p. 16) susține că „*deși organizațiile internaționale au devenit locul unor decizii importante și, fără îndoială, vor fi mult timp înainte, acum ele nu sunt și, probabil, nici nu vor fi guvernate democratic. În schimb, ele vor continua să fie reglementate în principal prin negocieri între elitele birocratice și politice, care funcționează în limite extrem de largi, stabilite prin tratate și acorduri internaționale.*”

În timp ce criticarea organizațiilor internaționale și supranaționale este justificată într-o anumită măsură, aceasta nu oferă modalități alternative, mai bune pentru a atinge obiectivele urmărite prin crearea acestor organizații. Așa cum se va discuta în detaliu mai jos, UE poate fi văzută ca o instituție care oferă control și echilibru împiedicând guvernele naționale să se angajeze în politici populiste, limitate, cum ar fi introducerea protecției comerciale sau a subvențiilor pentru industriile locale, influente politic care discriminează persoanele sau companiile străine.

Moneda euro este respinsă de către partidele populiste în majoritatea țărilor membre din zona euro, chiar dacă din motive diferite. În sudul Europei, euro este văzut ca factor determinant al actualei crize economice, iar normele fiscale europene, precum și programele de ajustare supravegheate de Troica, sunt percepute ca fiind o piedică în fața relansării.

În Italia, *Mișcarea de 5 Stele* vrea să elimine euro. În Grecia, fostul ministru de finanțe Yannis Varoufakis a denunțat Troica ca fiind un „comitet construit pe fundații putrede.”¹⁴ Mișcarea spaniolă *Podemos* respinge opinia necesității consolidării fiscale și denunță „ideea falsă că în Spania există un exces de

¹³ Ibid.

¹⁴ Cf. D.A.Wade, „Grecia: Ministrul de Finanțe Yanis Varoufakis respinge discuțiile cu Troica pe tema datoriei ” Belle News, 30 Ianuarie 2015, <http://www.bellenews.com/2015/01/30/world/europe-news/greece-finance-minister-yanis-varoufakis-rejects-debt-talks-troika/>.

resurse publice, prea mulți funcționari sau angajați în sectorul public din administrație, și cheltuieli excesive pentru bunuri și servicii publice.”¹⁵ În schimb, propune neîndeplinirea obligațiilor privind datoria națională și asigurarea accesului guvernelor naționale din zona euro la finanțare monetară prin intermediul BCE.

În țările din nordul Europei, partidele populiste atacă euro din motive diferite. Ele susțin că politica ratei de dobândă zero dăunează țării lor sau că finanțele publice stabile sunt imposibil de realizat în Zona Euro. De exemplu, Geert Wilders, liderul Partidului Libertății din Olanda a susținut recent că ieșirea din Zona Euro ar permite Olandei revenirea la ratele normale ale dobânzii:

„ Tocmai aceasta este problema: Banca Centrală Europeană din Frankfurt cu politica sa idioată de rată a dobânzii zero. Procedând astfel, băncile ne-au redus pensiile, acest concept fiind toxic pentru economia noastră. Dorim să stabilim propria noastră politică monetară.”¹⁶

În același interviu, el se referă la Elveția, ca exemplu pozitiv al unei țări care trăiește bine în afara zonei euro și a UE. Totuși, el nu menționează că ratele dobânzilor elvețiene sunt chiar mai mici decât ratele Zonei Euro.

Frontul Național francez susține că:

„ Moneda comună a devenit simbolul unei politici europene federaliste și jocul cel mai absurd și mai periculos/pe marginea prăpastiei al elitelor financiare care sunt gata să sacrifice poporul pe altarul intereselor lor. [...] Franța, ar trebui să se opună planurilor de bailout/salvare, inutile și distructive pentru țările care sunt victime ale euro. Bani poporului francez trebuie să rămână în Franța.”¹⁷

Deși este rezonabil să ne întrebăm dacă politicile de *bailout/salvare* din Zona Euro sunt eficiente, sau dacă dezavantajele politicii de rată dobândă zero al BCE sunt mai mari decât avantajele, elementele tipic populiste ale pozițiilor descrise mai sus sunt negarea compromisurilor și prezentarea unor soluții mult prea simpliste.

2.4 De ce obțin partidele populiste sprijin politic și cine votează pentru ele?

Cine susține partidele populiste și de ce? Una dintre întrebările abordate în acest capitol este măsura în care evoluțiile economice, inclusiv politicile economice, au condus în mod direct sau indirect, la creșterea populismului. În multe dintre rapoartele de largă circulație, factorii economici sunt un ingredient major. Au fost factorii economici într-adevăr un motor al sprijinului populist?

¹⁵ Cf. V. Scarpetta, „Podemos se pregătește pentru alegerile de anul viitor din Spania cu Planul Economic Modernizat, *Open Europe*, decembrie 2016, <http://openeurope.org.uk/today/blog/podemos-economic-proposals/>.

¹⁶Interviu cu Geert Wilders, S. Koelbl, „De ce populații olandezi doresc să părăsească UE,” *Spiegel*, 1 iulie 2016, <http://www.spiegel.de>

¹⁷ *Moneda unică a devenit simbolul unei politici europene federaliste a elitelor financiare absurde gata să sacrifice poporul pe altarul intereselor lor. [...] Franța, trebuie să se opună planurilor de salvare inutile și ruinătoare a victimelor din țările euro. Bani francezilor trebuie să rămână, deci, în Franța.* „Front National Website, Euro, Une fin maîtrisée pour libérer la croissance, <http://www.frontnational.com/le-projet-de-marine-lepen/redressement-economique-et-social/euro/>, ultima accesare 19 septembrie 2016.

O concepție larg răspândită se referă la faptul că efectele globalizării, fiind incluse aici *comerțul internațional, mobilitatea capitalului și în special migrația, precum și percepția că se pierde clasa de mijloc*, sunt principalii factori ai mișcărilor populiste. Crizele economice, care conduc la un nivel ridicat de datorii, la șomaj și la stagnarea veniturilor, sunt un alt factor relevant. Sprijinul populist, totuși, poate avea, și rădăcini non-economice. Acesta poate avea legătură cu mai multe vizuni și valori fundamentale, cum ar fi nivelul scăzut al toleranței față de străini sau față de culturi și religii diferite, sau pur și simplu o lipsă de educație.

2.4.1 Factorii economici versus valori

Pe baza unei analize a datelor sondajului Eurobarometru, Kriesi (1999) afirmă că în rândul susținătorilor populisti persoanele cu un nivel de educație mai scăzut, agricultori, artizani și lucrători slab calificați sunt reprezentate în mod disproporționat. Swank și Betz (2003) analizează dacă rezultatele alegerilor partidelor populiste sunt corelate cu creșterea globalizării, care impulsionează comerțul și migrația. Aceștia au luat în considerare rezultatele alegerilor partidelor populiste din Europa de Vest în perioada 1981-1998 și au descoperit că valorile de imigrație și creșterea comerțului internațional sunt corelate cu nivelul ridicat de sprijin acordat partidelor populiste de dreapta. De asemenea, ei au constatat că această legătură este mai puțin importantă în statele care au sisteme sociale bine dezvoltate. Interpretarea concluziilor, de către aceștia, indică faptul că presiunea concurențială și incertitudinea sunt atenuate în statele sociale puternice, care oferă un anumit nivel de siguranță și protecție.

În timp ce o mare parte a discuției despre populism vizează partidele politice care îl reprezintă, acestea, la rândul lor trebuie să răspundă atitudinilor și preferințelor alegătorilor. Literatura științelor politice descrie acest lucru ca fiind „latura-cererii” populismului. „Partidele populiste sau politicienii trebuie să se adreseze și să rezoneze pozitiv cu sentimentele și opiniile deja create într-o anumită formă în mare parte a populației”, așa cum remarcă Spruyt și colab. (2016, p. 335). În urma examinării unui sondaj efectuat în Belgia, Spruyt și colab constată că populismul, prin utilizarea unor „*semnificanți goi*” (cum ar fi „oamenii /poporul”) reușește să unească indivizi cu multiple nemulțumiri, total diferite. Lipsa de eficacitate politică externă este unul dintre principalii factori ai sprijinului populist. Cu toate acestea, ei descoperă că (p. 345) „*de fapt nu vulnerabilitatea în sine este cea care contează (de exemplu, bogăția materială, nivelul de educație, capitalul cultural, și eficacitatea politică internă), ci vulnerabilitatea ca experiență subiectivă (de exemplu, deprivarea relativă, anomia/dezorganizarea, percepția lipsei de eficiență politică).*” Ei ajung la concluzia că una dintre lecțiile importante pentru partidele și politicienii care urmăresc reducerea cererii de populism este necesitatea combaterii sentimentului larg răspândit că acestea nu răspund la preocupările și nemulțumirile alegătorilor.

Inglehart și Norris (2016) examinează dacă sprijinul populist este asociat cu variabilele economice sau culturale. Ei au aflat că scalele valorilor culturale sunt factori predictivi coerenți în susținerea partidelor populiste: sprijinul lor este întărit de atitudinile anti-imigranți, neîncrederea în guvernanta mondială și națională, sprijin pentru valorile autoritare și auto-amplasarea ideologică stânga-dreapta. În același timp, indicatorii economici nu sunt predictorii de încredere. Ei scriu (p. 4):

„Examinând direct probele pentru teza insecurității economice, rezultatele analizei empirice sunt amestecate și inconsistente. Astfel, partidele populiste au obținut sprijin semnificativ mai

mare din partea celor mai puțin înstăriți (care au raportat dificultăți în a se descurca) și printre cei expuși la șomaj pe termen lung, susținând interpretarea legată de insecuritatea economică. Dar alte măsuri nu confirmă, în mod consistent, alegația potrivit căreia sprijinul populist se datorează resentimentului inegalității economice și privațiunilor sociale; de exemplu, în privința clasei ocupaționale, votul populist a fost mai puternic în rândul micii burghezii și nu în rândul muncitorilor necalificați. De asemenea, populaștii au obținut mult mai puțin sprijin (nu mai mult) din partea sectoarelor dependente de ajutoare sociale ca principală sursă de venit casnic și din partea celor care locuiesc în mediul urban.”

Deci, se pare că politicile economice nu au condus direct la o reacție populistă, dar au întărit-o în mod indirect, prin crearea unei lumi caracterizate printr-o mai mare mobilitate a forței de muncă și prin creșterea importanței guvernului supranațional.

2.4.2 Lecțiile învățate în urma referendumului pentru Brexit

Se consideră că Referendumul pentru Brexit, prin sprijinul acordat campaniei de IEȘIRE, este în general un model similar modelelor de acțiune a partidelor populiste. Arnorsson și Zoëga (2016) analizează măsura în care variabilele economice sunt corelate cu rezultatele votului. Aceștia utilizează și date referitoare la valori precum toleranța față de alte religii, acceptarea imigranților ca vecini și percepțiile privind pericolele imigrației pentru societate. Ei consideră că regiunile care au votat părăsirea au o pondere mare de muncitori necalificați, o vârstă medie ridicată și un nivel scăzut al PIB-ului pe cap de locuitor. Aceste caracteristici sunt corelate cu valorile care resping imigrația.

Datele privind modelele votării în circumscripțiile electorale indică faptul că atitudinile sociale au fost importante, poate în mai mare măsură decât condițiile economice. Sprijinul pentru Brexit a fost puternic în rândul bătrânilor, persoanelor mai puțin educate, din afara forței de muncă (pensionari, casnice de vârstă mijlocie și bărbați slab calificați cu indemnizații de invaliditate). Sprijinul pentru Brexit a fost intens corelat cu sprijinul pentru pedeapsa cu moartea (Kaletsky, 2016). Kaletsky consideră că acestea sunt:

„Cele mai recente bătălii în războaiele culturale care au divizat societățile occidentale începând cu sfârșitul anilor 1960. Principala relevanță economică constă în faptul că în 2008 criza financiară a creat condiții pentru o reacție politică a celor mai în vârstă, a alegătorilor mai conservatori, care au pierdut bătăliile culturale privind rasa, sexul și identitatea socială”.

Progresiștii se pot bucura de avantajele îmbătrânirii demografice care îl susțin pe Trump și Brexit-ul. Tinerii într-o majoritate covârșitoare au fost în favoarea RĂMÂNĂRII. Cu alte cuvinte, probabil am fost martorii unei acțiuni de ariergardă ai cărei suporterii vor muri.

Care este impactul politicilor publice asupra modelului de vot? Există o corelație între sprijinul pentru RĂMÂNĂRIE și cheltuielile publice în Marea Britanie, după cum se arată în Figura 2.4. Acest model este în concordanță cu ideea că unele regiuni au votat pentru IEȘIRE deoarece s-au simțit neglijate de guvernul Regatului Unit.

Fidrmuc și colab. (2016) investighează relația dintre cheltuielile aferente politicii de coeziune a UE și comportamentul regional de vot. Desigur, nu este destul de clar la ce ne putem aștepta aici. Pe de o

parte, regiunile care nu au reușit să beneficieze de integrarea economică europeană ar trebui să fie cele care primesc fonduri UE. Este puțin probabil ca aceste fonduri să fie suficiente pentru a compensa regiunile pentru pierderile lor. Aceasta ar sugera o relație pozitivă între voturile pentru IEȘIRE și fondurile aferente politicii regionale. Pe de altă parte, populația din regiunile mai puțin dezvoltate pot aprecia ajutorul UE și, prin urmare, probabilitatea de a vota pentru RĂMÂNERE este mai mare. Fidrmuc și colab. (2016) nu găsesc corelații în nici o direcție. Cu toate acestea, după analiza voturilor pe circumscripții electorale, în referendumul pentru Brexit din Marea Britanie, Becker și colab. (2016) susțin că pentru a echilibra votul, o scădere mică a *tăierilor de cheltuieli* publice ar fi fost suficientă, în timp ce rezultatul nu ar fi fost afectat de reducerile semnificative ale imigrației.

2.4.3 Crizele economice ca declanșator al populismului

Printre factorii economici care declanșează populismul, crizele economice ocupă un loc important. Evenimente precum criza financiară, recesiunea ulterioară la nivel mondial și izbucnirea crizei datoriilor din Zona Euro au consecințe dure asupra persoanelor care își pierd locul de muncă, sau cărora li se reduc pensiile sau alte forme de ajutor pe care îl primesc.

Crizele vor conduce inevitabil la o dezbatere despre eșecul elitelor conducătoare și a faptului că nu acestea suportă costurile crizei deși responsabilitatea este a lor. De exemplu, există un consens larg că managerii și proprietarii de firme din sectorul financiar au beneficiat în mod considerabil în timpul bulei dinaintea crizei financiare, în timp ce pierderile din timpul crizei au fost trecute asupra contribuabililor. Acest lucru creează impresia că „elitele” se auto-protejează pe seama „oamenilor obișnuiți”.¹⁸

¹⁸ Funke și colab. (2015) studiază consecințele politice ale crizelor financiare în ultimii 140 de ani arătând faptul că criza financiară a condus tot mai mult la susținerea politică a partidelor de extremă dreaptă.

Rezultatele electorale ale partidelor populiste în regiunile nordice, Europa continentală și Regatul Unit) ^{a)}

	Înainte de - criză (A)	Post-criză (B)	Diferența (B-A)	UE-2014
Dansk Folkeparti (DF, Danemarca)	13.9 (2007)	12.3 (2011) 21.1 (2015)	- 1.6 (2011) + 7.2 (2015)	26.6
Fremskrittspartiet (FrP, Norvegia)	22.1 (2005)	22.9 (2009) 16.3 (2013)	+ 0.8 (2009) - 5.8 (2013)	
Sverigedemokraterna (SD, Suedia)	2.9 (2006)	5.7 (2010) 12.9 (2014)	+ 2.8 (2010) + 10.0 (2014)	9.8
Perussuomalaiset (PS, Finlanda)	4.1 (2007)	19.1 (2011) 17.6 (2015)	+ 15.0 (2011) + 13.5 (2015)	12.9
Frontul Național (FN, Franța)	4.3 (2007)	13.6 (2012)	+ 9.3	24.9
Vlaams Belang (VB, Belgia)	12.0 (2007)	7.8 (2010) 3.7 (2014)	- 4.2 (2010) - 8.3 (2014)	4.3
Partij voor de Vrijheid (PVV, Olanda)	5.9 (2006)	15.5 (2010) 10.1 (2012)	+ 9.6 (2010) + 4.2 (2012)	13.3
Socialistische Partij (SP, Olanda)	16.6 (2006)	9.9 (2010) 9.7 (2012)	- 6.7 (2010) - 6.9 (2012)	9.6
Freiheitliche Partei Österreichs (FPÖ, Austria)	11.0 (2006) 17.5 (2008)	20.5 (2013)	+ 9.5 (2006) + 3.0 (2008)	19.7
Bündnis Zukunft Österreich (BZÖ, Austria)	4.1 (2006) 10.7 (2008)	3.5 (2013)	- 0.6 (2006) - 7.2 (2008)	0.5
Schweizerische Volkspartei (SVP, Elveția)	28.9 (2007)	26.6 (2011) 29.4 (2015)	- 2.3 (2011) + 0.5 (2015)	
Alternative für Deutschland (AfD, Germania)		4.7 (2013)	+ 4.7	7.1
UK Independence Party (UKIP, UK)	2.2 (2005)	3.1 (2010) 12.6 (2015)	+ 0.9 (2010) + 10.4 (2015)	26.8

^{a)} În %; anii alegerilor între paranteze.

Sursa: Partidele și Alegerile în Europa, <http://www.parties-and-elections.eu/countries.html>; European Parliament, *Rezultate ale alegerilor europene din 2014*, Rezultate pe țări, <http://www.europarl.europa.eu/elections2014-results/en/countryintroduction-2014.html>. Aceasta este versiunea adaptată a tabelului Pappas și Kriesi (2015).

Tabelele 2.1 a-2.1 c oferă o imagine de ansamblu privind rezultatele electorale ale partidelor clasificate ca fiind populiste înainte și după criza financiară. Tabelul 2.1a prezintă rezultatele partidelor populiste din Europa de Nord, inclusiv Marea Britanie. Rezultatele alegerilor partidelor populiste s-au îmbunătățit considerabil după criză, în special în Franța, Olanda, Austria și Finlanda.

Tabelul 2.1b Rezultatele electorale ale partidelor populiste din regiunea Mediteranei ^{a)}

	Pre-criză (A)	Post-criză (B)	Diferența (B-A)	EU-2014
Forza Italia (FI Italia; înainte PDL)	23.7 (2006) 37.4 (2008)	21.6 (2013)	- 2.1 (2006) - 15.8 (2008)	16.8
Lega Nord (LN, Italia)	4.6 (2006) 8.3 (2008)	4.1 (2013)	- 0.5 (2006) - 4.2 (2008)	6.1
Movimento Cinque Stelle (M5S, Italy) / Mișcarea cinci Stele		25.6 (2013)	+ 25.6	21.1
Anexartitoi Elline (ANEL, Grecia)		10.6 (2012-I) 7.5 (2012-II) 4.8 (2015-I) 3.7 (2015-II)	+ 10.6 (2012-I) + 7.5 (2012-II) + 4.8 (2015-I) + 3.7 (2015-II)	3.5
Popular Orthodox Rally - G. Karatzaferis (LAOS, Grecia)	3.8 (2007)	5.6 (2009) 2.9 (2012-I) 1.6 (2012-II) 1.0 (2015-I)	+ 1.8 (2009) - 0.9 (2012-I) - 2.2 (2012-II) - 2.8 (2015-I)	2.7
Chrysi Avyi (ChA, Grecia; Golden Dawn)		0.3 (2009) 7.0 (2012-I) 6.9 (2012-II) 6.3 (2015-I) 7.0 (2015-II)	+ 0.3 (2009) + 7.0 (2012-I) + 6.9 (2012-II) + 6.3 (2015-I) + 7.0 (2015-II)	9.4
Synaspismos Rizospastikis Aristeras (SYRIZA, Grecia)	5.0 (2007)	4.6 (2009) 16.8 (2012-I) 26.9 (2012-II) 36.3 (2015-I) 35.5 (2015-II)	- 0.4 (2009) + 11.8 (2012-I) + 21.9 (2012-II) + 31.3 (2015-I) + 30.5 (2015-II)	26.6
^{a)} în %; anii alegerilor între paranteze.				

Sursa: Partidele și Alegerile în Europa, <http://www.parties-and-elections.eu/countries.html>; Parlamentul European, *Rezultatele alegerilor europene din 2014*, Rezultate pe țări, <http://www.europarl.europa.eu/elections2014-results/en/countryintroduction-2014.html>. Aceasta este versiunea adaptată a tabelului Pappas și Kriesi (2015).

Tabelul 2.1b indică faptul că partidele populiste din sudul Europei au câștigat și ele sprijin puternic. În Grecia, partidul *Syriza* a învins actualul partid mai moderat, *Noua Democrație*, în alegerile din ianuarie 2015 și au format o coaliție cu partidul populist de dreapta *ANEL*. În Spania și Italia partidele populiste au avut mult mai puțin succes, dar au câștigat, totuși, sprijin transformând peisajul politic.

Tabelul 2.1c rezumă apariția unor partide populiste în Europa Centrală și de Est. Aici evoluția cea mai izbitoare este cea din Ungaria și Polonia, țări în care partidele de tip populist au preluat puterea. În timp ce multe țări din Europa de Est s-au confruntat cu o încetinire economică după criza financiară, dezvoltarea lor economică în ultimul deceniu a fost, în mare parte, foarte pozitivă, acesta fiind în special cazul Poloniei. Prin urmare, explicația privind criza ca sprijin al creșterii populismului nu are aceeași relevanță pentru toate țările.

Tabelul 2.1c Rezultatele electorale ale partidelor populiste în regiunea CEE ^{a)}

	Pre-criză (A)	Post-criză (B)	Diferența (B-A)	UE-2014
Věci Veřejné (VV, Republica Cehă)		10.9 (2010)	+ 10.9	0.5
ANO 2011 (ANO, Republica Cehă)		18.7 (2013)	+ 18.7	16.1
Úsvit - Národní Koalice (ÚSVIT, Republica Cehă; The Dawn)		6.9 (2013)	+ 6.9	3.1
Sloboda a Solidarita (SAS, Slovacia)		12.1 (2010) 5.9 (2012) 12.1 (2016)	+ 12.1 (2010) + 5.9 (2012) + 12.1 (2016)	6.7
Slovenská Národná Strana (SNS, Slovacia)	11.7 (2006)	5.1 (2010) 4.6 (2012) 8.6 (2016)	- 6.6 (2010) - 7.1 (2012) - 3.1 (2016)	3.6
L'udová strana – Hnutie za demokratické Slovensko (L'S-HZDS or HZDS, Slovacia)	8.8 (2006)	4.3 (2010) 0.9 (2012)	- 4.5 (2010) - 7.9 (2012)	
Prawo i Sprawiedliwość (PiS, Polonia)	32.1 (2007)	29.9 (2011) 37.6 (2015)	- 2.2 (2011) + 5.5 (2015)	31.8
Kukiz'15 (K, Polonia)		8.8 (2015)	+ 8.8	
Magyar Polgári Szövetség (FIDESZ, Ungaria)	42.0 (2006)	52.7 (2010) 44.9 (2014) ^{b)}	+ 10.7 (2010) + 2.9 (2014)	51.5 ^{b)}
Jobbik Magyarországért Mozgalom (JOBBIK, Ungaria)	2.2 (2006)	16.7 (2010) 20.2 (2014)	+ 14.5 (2010) + 18.0 (2014)	14.7

^{a)} În %; în paranteze anii electorali. ^{b)} Împreună cu KDNP.

Sursa: Partidele și Alegerile în Europa, <http://www.parties-and-elections.eu/countries.html>; Parlamentul European, *Rezultatele alegerilor europene din 2014*, Rezultate pe țări, <http://www.europarl.europa.eu/elections2014-results/en/country/introduction-2014.html>. Aceasta este versiunea adaptată a tabelului Pappas și Kriesi (2015).

2.5 Cum ar trebui să răspundă societățile la creșterea populismului?

Așa cum s-a explicat în secțiunile precedente, partidele populiste și mișcările politice ridică de multe ori probleme importante, dar politicile pe care le sugerează pentru abordarea acestor probleme sunt, de regulă contraproductive, deoarece nu reușesc să ia în considerare aspectele importante și compromisurile între diferitele obiective politice. Există pericolul ca influența populistă în creștere să conducă la protecționism și conflicte între țări.

2.5.1 Răspunsuri politice: demonizarea sau integrarea partidelor populiste?

Literatura științelor politice pune în discuție diferitele strategii pentru a preveni preluarea puterii de către partidele populiste. O astfel de strategie este „democrația militantă”: dacă partidele populiste amenință să răstoarne ordinea democratică, „democrația militantă”, ar însemna că instituțiile democratice nu tolerează partidele sau mișcările politice care au ca scop distrugerea democrației, a statului de drept și înlocuirea acestuia cu o ordine autoritară.

Dar nu toate partidele populiste atacă instituțiile democratice. Cele mai multe dintre mișcările populiste actuale încearcă să obțină puterea în cadrul sistemului politic existent și nu-și exprimă, cel puțin nu în mod deschis, intențiile de a schimba acest sistem. În aceste cazuri, o posibilă strategie este izolarea și

ignorarea sau demonizarea partidelor populiste. O strategie alternativă este integrarea partidelor populiste, și chiar participarea lor la anumite coaliții, cu condiția să accepte regulile de elaborare a politicilor democratice. Într-un studiu recent vizând partidele extremiste și populiste din Europa, Downs (2012) susține că politicile de izolare și demonizare sunt mult mai puțin eficiente ca strategie de includere a partidelor politice decât politicile de integrare condiționată.

2.5.2 A venit timpul să fie schimbate politicile economice?

În cazul în care populismul rămâne deoparte și curentul principal păstrează puterea, guvernele pot face loc abordării cauzelor care determină populismul și pot să-l mențină la distanță. În măsura în care sprijinul populist este alimentat de economie - venituri mici, condiții precare de locuit, presiune asupra serviciilor publice, infrastructură publică necorespunzătoare - guvernele pot răspunde prin politici pentru a îmbunătăți aceste aspecte. Mai multe impozite/taxe redistributive și salarii minime mai mari pot stimula veniturile mici ale unor persoane. Desigur, aceste politici se confruntă cu anumite compromisuri. Salariile minime mai mari pot ajuta lucrătorii necalificați să găsească locuri de muncă, dar totodată, pot crește șomajul. Dacă este adevărat că globalizarea expune forța de muncă cu calificare redusă din țările dezvoltate la presiuni concurențiale, salariile minime nu pot ajuta. Cu toate acestea, investițiile mai mari în domeniul educației și formării profesionale ar oferi mai multe competențe celor slab-calificați permițându-le să-și găsească locuri de muncă mai bine plătite. Norvegia folosește negocierea colectivă (coordonată la nivel național), pentru a impune salarii mai mari. Finlanda urmează să experimenteze cu un venit de bază. Investițiile publice mai mari în construcția de locuințe va ajuta oamenii săraci din Marea Britanie, prin relaxarea deficitului și scăderea prețurilor. Infrastructura de transport public din Marea Britanie necesită, de asemenea, mai multe investiții.

În cazul în care astfel de politici vor avea succes, ele pot submina sprijinul populist, în măsura în care condițiile economice sunt cauza. Dacă, pe de altă parte, valorile culturale identificate de Inglehart și Norris (2016) sunt responsabile pentru această problemă, rezolvarea este mai dificilă.

2.5.3 Recuperarea scenariului

Populismul a apărut în contextul unei convergențe politice în rândul partidelor consacrate/principale, și răspunsul la aceasta în Europa a fost adaptarea unor politici populiste, dar unii analiști susțin că astfel de încercări de a oferi un „*populism moderat*” vor eșua.

Jürgen Habermas, distins sociolog și unul dintre liderii gândirii politice de stânga din Germania, critică politica pentru că ar fi „*gri pe gri*”/necontrastante: „[...] agenda pro-globalizare de stânga vizând modelarea politică a unei societăți mondiale, care se dezvoltă împreună din punct de vedere economic și digital, nu mai poate fi deosebită de agenda neoliberală a abdicării politice față de puterea de șantajare a băncilor și a piețelor nereglementate .”

El susține, în schimb, că stânga politică trebuie să își restabilească o poziție distinctă:¹⁹

¹⁹ Habermas, „Pentru o Polarizare Democratică: Cum să reducem populismul de dreapta,” Social Europe, 17 noiembrie 2016, <https://www.socialeurope.eu/2016/11/democratic-polarisation-pull-ground-right-wing-populism/>.

„Prin urmare, ar trebui elaborate programe politice contrastante care să fie din nou recunoscute, inclusiv contrastul - în sens politic și cultural - dintre deschiderea liberală a stângii și criticile negativiste ale dreptei privind o globalizare economică fără restricții. Într-un cuvânt: polarizarea politică ar trebui re-cristalizată între partidele tradiționale în ceea ce privește conflictele de fond. Partidele care acordă mai degrabă atenție și nu dispreț populiștilor de dreapta, nu trebuie să se aștepte ca societatea civilă să disprețuiască expresiile și violența dreptei.”

În timp ce distincția lui Habermas între ceea ce el crede a fi «horizontul deschis al stângii» și «mirosul greu *nativist*» al dreptei, are în sine un iz populist, concepția sa că principalele partide democratice trebuie să fie detectabile/distincte este cu siguranță relevantă pentru dezbateri. Cancelarul german Angela Merkel este considerată, în general, ca urmărind o strategie extremă de depolarizare denumită uneori „*demobilizare asimetrică*”. Această strategie estompează diferențele dintre partidele politice principale, demobilizează alegătorii tuturor partidelor, dar realizează un efect demobilizator mai puternic asupra altor partide decât CDU al Angelei Merkel.

Această politică este adesea criticată ca favorizând emergența AfD/*Alternative für Deutschland*/Alternativa pentru Germania. Conform acestui punct de vedere, partidele principale pot împinge în urmă populismul, prin asigurarea unui spectru mai larg de programe și viziuni politice, care să cuprindă alternative reale la politicile economice existente.

2.5.4 Informare versus manipularea alegătorilor și evaluare expertă, independentă, a agendelor politice

Coroborat cu condițiile economice „reale”, sprijinul politic pentru partidele populiste poate fi dirijat de percepția acestor condiții, care pot fi diferite de realitate. Alegătorii sunt adesea mai puțin informați în privința situației economice generale sau în privința conținutului agendelor de politică economică prezentate de partidele populiste și de alte partide. Într-o lume dominată de televiziune, tabloide și de media socială, care focalizează atenția și în care dezbaterile sunt dominate de emoție, trebuie făcute eforturi pentru a-i informa mai bine și mai obiectiv pe alegători.

O metodă ar consta în delegarea sarcinii de a analiza agendele de politică economică ale tuturor partidelor politice către o instituție neutră. În Olanda, un institut de cercetare economică, Biroul Central de Planificare (CPB), analizează în mod regulat declarațiile diferitelor partide politice care participă la alegerile naționale. De exemplu, în perioada premergătoare alegerilor generale din 2012, acest institut a publicat un studiu privind impactul potențial al politicilor propuse de zece partide politice diferite, pe o gamă largă de variabile, de la PIB și datoria publică, la piața imobiliară, problema pensiilor și mediul înconjurător. Acest lucru nu a împiedicat Partidul Populist al Libertății să câștige peste zece la sută din voturi, fiind al treilea grup ca mărime din Parlamentul Olandez.²⁰ Totuși, metoda olandeză are avantajul de a obliga partidele politice să prezinte o agendă de politică economică, suficient de completă și de coerentă pentru a fi evaluată. Studiul de evaluare, în sine, poate fi greu de digerat de către marea

²⁰ Oarecum surprinzător, studiul constată că programul economic al Partidului Libertății va conduce la niveluri mai ridicate ale PIB, decât oricare alt partid politic, a se vedea Centraal planbureau și Planbureau voor de Leefomgeving, *Effecte op economie en milieu*, Keuzes Kaart, 2012-2017..

majoritate a alegătorilor, dar cel puțin oferă jurnaliștilor o bază pentru a informa publicul despre alternativele politice existente.

2.5.5 Rolul referendumurilor

Experiențele recente privind anumite referendumuri au condus la o dezbatere aprinsă pe tema *facilitării impactului sporit al populismului asupra politicii*. Aceste experiențe nu se referă doar la decizia pentru Brexit ci și la referendumul din Olanda privind Acordul de asociere Ucraina-UE. Acordul a fost respins cu 61 la sută din voturi. În iulie 2015, guvernul elen a organizat un referendum privind programul de ajustare sugerat de Troică. În mod evident, aceasta a fost o mișcare tactică de ameliorare a poziției de negociere a guvernului grec. Referendumul britanic este văzut de mulți ca rezultat al luptei pentru putere în cadrul Partidului Conservator. În ambele cazuri, opțiunile propuse alegătorilor nu au fost clar definite. Nu a fost prea clar ce s-ar întâmpla dacă poporul grec ar respinge programul de ajustare - în cele din urmă nu s-au întâmplat prea multe - și programul de ajustare a venit chiar dacă oamenii l-au respins. În Marea Britanie, condițiile ieșirii din UE au fost neclare, și nici guvernul nici cei din opoziție nu s-au așteptat ca Brexit-ul să câștige. Rezultatul a condus la o serie de demisii, nu numai în cadrul guvernului, dar și printre militanții proeminenți ai Brexit-ului, lăsând un vid prelungit de putere și un sentiment de haos. Administrarea Theresa May, apărută în cele din urmă ca prim-ministru, s-a găsit în situația de a implementa o schimbare radicală în care mulți miniștri nu cred, asistată de un serviciu public nepregătit și evident foarte sceptic.

Care sunt implicațiile acestor evenimente pentru oportunitatea referendumurilor? Fundamental, referendumurile reflectă faptul că există o problemă între cetățeni și agenții lor - politicienii și birocrății. Deoarece interesele politicienilor și birocrăților pot să difere considerabil față de cele ale cetățenilor, este important ca cetățenii să aibă instrumentele necesare pentru a opri politicienii, dacă este necesar. Un astfel de instrument îl reprezintă alegerile generale, dar acestea nu se întâmplă de mai multe ori și au ca obiect mai multe probleme. Prin urmare, este perfect rațional să considerăm referendumurile ca modalitate de luare a deciziilor democratice, în anumite cazuri. Există mai multe țări în care referendumurile constituie un element central al culturii politice democratice. Cel mai cunoscut exemplu este Elveția, dar mai sunt și altele.

Cu toate acestea, guvernelor nu ar trebui să li se permită să utilizeze Referendumurile ca instrumente ad-hoc pentru a-și atinge obiectivele. Referendumurile trebuie să facă parte dintr-un cadru constituțional în care condițiile de utilizare să fie clar stipulate și în care inițiativa vine din partea cetățenilor, nu de la guvern. Referendumurile ar trebui să propună opțiuni pentru alternative clar definite.

2.5.6 UE ca instrument "de menținere în frâu a populismului"

În timp ce populaștilor le displac instituțiile supranaționale și internaționale și exploatează punctele slabe ale acestor instituții pentru a pune la îndoială necesitatea existenței lor, aceleași instituții pot fi văzute ca măsură de siguranță împotriva populismului. Desigur, în cazul în care instituțiilor supranaționale le lipsește controlul democratic, ele pot deveni o cauză a resentimentelor populare. Este, de asemenea, adevărat că guvernele pot abuza de instituțiile supranaționale pentru a-și urmări propriile interese sau pentru a face afaceri cu grupuri de lobby într-un mod care nu poate fi realizat la nivel național.

În același timp, totuși, făcând parte dintr-o confederație de țări, limitează puterea guvernelor naționale și creează un sistem de control și de echilibru prin care nivelul supranațional poate proteja cetățenii împotriva eșecurilor procesului politic național și vice-versa. Parteneriatul cu UE, poate fi considerat un contract pe termen lung, care stipulează faptul că statele membre și guvernele lor vor respecta o serie de reguli privind democrația, sistemul juridic, drepturile omului, standardele sociale, precum și libertatea de circulație și comerț transfrontalier.

În acest context, calitatea de membru UE poate fi considerată *in sine* un instrument pentru a ține în frâu populismul. Un exemplu este actualul conflict între UE și Polonia, prin care UE acuză Polonia de subminarea statului de drept. În decembrie 2015, Parlamentul polonez a adoptat o lege care face mai dificilă luarea deciziilor de către instanța constituțională. De exemplu, legea introduce o majoritate de două treimi pentru deciziile judecătorești și crește numărul minim de judecători care trebuie să fie prezenți, de la 9 la 13 din 15 judecători. În plus, judecătorii pot fi demiși la cererea Parlamentului. La 16 ianuarie 2016, Comisia Europeană a lansat o „regulă oficială privind evaluarea dreptului”, pe baza Articolului 7 din Tratatul de la Lisabona. Această evaluare ar putea conduce la suspendarea dreptului de vot al Poloniei în UE.

În cazul în care UE dorește să fie credibilă ca instituție care permite statelor membre să se angajeze la anumite îndatoriri și obligații, UE trebuie să fie atentă și să acționeze strict în limitele competențelor care i-au fost acordate. Din această perspectivă, a face din Comisia Europeană un actor mai politic așa cum se dorește de către actualul președinte al Comisiei este problematic și subminează funcționarea Comisiei Europene în calitate de gardian al tratatelor europene. Deoarece legitimitatea democratică este indirectă și provine, în primul rând, din rândul statelor membre și proceselor politice naționale,²¹ este esențial să se evite impresia că instituțiile europene acționează dincolo de competențele mandatelor lor. Acest lucru este valabil și pentru BCE.

2.6 Concluzii

Creșterea bruscă a populismului în Europa și SUA reprezintă o provocare importantă nu numai pentru partidele politice consacrate, dar și mai important, pentru prosperitatea și stabilitatea politică a economiilor avansate din întreaga lume. Implementarea unora dintre politicile pe care le susțin, în special desființarea acordurilor comerciale internaționale, ar genera costuri semnificative și ar putea conduce la o criză economică care ar submina în continuare elaborarea rațională și echilibrată a politicilor.

Multe partide populiste ridică întrebări și probleme importante. Printre acestea se numără percepția larg răspândită privind creșterea incertitudinii economice, inechitatea în distribuirea costurilor recentelor

²¹ Desigur, se poate considera că procesul integrării europene ar conduce la un cadru instituțional în care suveranitatea este trecută, tot mai mult, de partea UE. Habermas, de exemplu, ar vedea UE implicată în rolul de apărător supranațional al societății și bunăstării cetățenilor împotriva marșului globalizării, deși el admite că acest lucru este o sarcină greu de îndeplinit: „[...] nu există decât o formă supranațională de cooperare care urmărește scopul modelării unei reconfigurări politice, acceptabile social, a globalizării economice. Regimurile tratatelor internaționale sunt insuficiente aici; întrucât, lăsând complet la o parte legitimitatea lor democratică dubioasă, deciziile politice privind chestiunile de redistribuire pot fi efectuate numai într-un cadru instituțional strict; ceea ce face dificilă calea spre aprofundarea instituțională și integrarea unei cooperări democratice legitime dincolo de frontierele naționale. Uniunea Europeană a fost cândva un astfel de proiect - și uniunea politică a zonei euro ar putea fi încă unul. Dar obstacolele în procesul intern de luare a deciziilor sunt destul de mari pentru aceasta” (Habermas, op. Cit.).

crize, în special a crizei financiare și creșterea preocupării privind impactul economic al globalizării asupra unor părți ale populației, precum și implicațiile sale pentru controlul democratic. Cu toate acestea, răspunsurile oferite de agenda economică populistă sunt prea simpliste și bazate parțial pe informații false. Desigur, aceasta nu înseamnă că argumentele formulate de partidele majoritare se bazează întotdeauna pe o prezentare adecvată și echilibrată a faptelor importante. Politicile lor economice pot fi limitate sau pot fi dominate de ciclurile electorale. De fapt, politicile populiste nu sunt limitate doar la partidele politice calificate drept populiste. Și partidele politice importante apelează, uneori, la politici populiste. În acest sens, populismul este în esență o caracteristică a procesului politic *in sine*, nu a unor partide politice sau a unor politicieni.

Ce se poate face pentru a opri creșterea bruscă a populismului? Complexitatea factorilor care induc populismul implică faptul că nu există răspunsuri ușoare și simple la această întrebare. Societățile vor trebui să se opună populismului la diferite niveluri:

1. *Politica*: Este important ca procesul politic democratic să lase loc dezacordului între diferite persoane, grupuri și partide politice în societate. În același timp, sunt necesare mecanisme de compromis, bazate pe informații credibile, transparente și o dezbatere logică pe bază de fapte. Dezacordul și dezbaterile sunt fructuoase. Prea mult consens poate avea efect invers.

2. *Procesele de luare a deciziilor politice*: Guvernele ar trebui să se abțină de la utilizarea Referendumurilor ca instrument în lupta pentru puterea politică. Referendumurile trebuie să ofere o oportunitate pentru inițiativele politice care vin din partea populației, rolul lor trebuie să fie clar precizat în constituție. Un dezavantaj al referendumurilor este faptul că acestea implică de obicei luări de decizii izolate privind probleme unice, mai degrabă decât compararea unor programe cuprinzătoare ale evoluțiilor politice.

3. *Politica economică*: Politica economică trebuie să recunoască faptul că deciziile politice și evoluțiile economice creează câștigători și perdantți; și, că perdantții au dreptul de a nu fi de acord. În cele mai multe cazuri, totuși, perdantții sunt dificil de identificat, iar pierderile sunt greu de măsurat. Celor care consideră că pierd, nu ar trebui să li se permită să se opună, în cazul în care o politică este de așteptat să sporească bunăstarea generală. Statele cu protecție socială oferă protecție acelor grupuri ale societății afectate negativ de evoluțiile economice.

4. *Delegarea*: Delegarea unor sarcini și responsabilități clar definite către instituții independente, cum ar fi băncile centrale sau instituțiile supranaționale precum UE, poate ține în frâu populismul și poate permite utilizarea eficientă a cunoștințelor și luarea unor decizii experte. UE poate fi considerată ca un angajament/contract pe termen lung, al statelor sale member, de aderare la principiile fundamentale ale democrației, deschiderii și statului de drept. Forțele politice majoritare nu ar trebui să mai folosească UE ca țap ispășitor pentru problemele economice și politice interne. În același timp, politicile UE trebuie să fie transparente și să adere strict la principiul subsidiarității. Instituțiile UE, inclusiv BCE, trebuie să își respecte cu strictețe mandatul. Comisia Europeană trebuie să se concentreze asupra rolului său de "guardian" al tratatelor europene. Acest lucru este incompatibil cu tendința de a face Comisia Europeană o instituție mai politizată.

Referințe

- Acemoglu, D., G. Egorov and K. Sonin (2011), "A Political Theory of Populism," NBER Working Paper 17306.
- Albertazzi, D. and D. McDonnell (2008), "Introduction: The Sceptre and the Spectre," in: Albertazzi, D. and D. McDonnell, eds., *TwentyFirst Century Populism*, Palgrave MacMillan, Basingstoke, pp. 1–11.
- Arnorsson, A. and G. Zoega (2016), "On the Causes of Brexit," CESifo Working Paper 6056.
- Becker, S. O., T. Fetzer and D. Novy (2016), "Who Voted for Brexit? A Comprehensive District-Level Analysis," University of Warwick Centre for Advantage in the Global Economy Working Paper 305.
- Canovan, M. (1981), *Populism*, Houghton Mifflin Harcourt, Boston.
- Dahl, R. A. (1999), "The Past and the Future of Democracy," University of Siena Centre for the Study of Political Change Occasional Paper 5.
- Dornbusch, R. and S. Edwards (1990), "Macroeconomic Populism," *Journal of Development Economics* 32, 247–77.
- Dornbusch, R. and S. Edwards (1991), "The Macroeconomics of Populism," in: R. Dornbusch and S. Edwards, eds., *The Macroeconomics of Populism in Latin America*, University of Chicago Press, Chicago, pp. 7–13.
- Downs, W. M. (2012), *Political Extremism in Democracies*, Palgrave Macmillan, Basingstoke.
- Fidrmuc, J., M. Hulényi and C. B. Tunal (2016), "Money Can't Buy EU Love: European Funds and the Brexit Referendum," CESifo Working Paper 6107.
- Funke, M., M. Schularick and C. Trebesch (2015), "Going to Extremes: Politics after Financial Crises, 1870–2014," CESifo Working Paper 5553.
- Haskel, J., R. Z. Lawrence, E. E. Leamer and M. J. Slaughter (2012), "Globalization and US Wages: Modifying Classic Theory to Explain Recent Facts," *Journal of Economic Perspectives* 26, 119–40.
- IMF (2016), *World Economic Outlook: Subdued Demand – Symptoms and Remedies*, IMF, Washington, D.C..
- Inglehart, R. F. and P. Norris (2016), "Trump, Brexit, and the Rise of Populism: Economic Have-Nots and Cultural Backlash," Harvard Kennedy School Faculty Research Working Paper 26.
- Kaletsy, A. (2016), "Pensioneers and Populism," Project Syndicate, 28 October, <https://www.project-syndicate.org/commentary/voting-data-show-little-economic-link-with-brexit-by-anatole-kaletsky-2016-10>.
- Kaltwasser, C. R. and P. Taggart (2016), "Dealing with Populists in Government: A Framework for Analysis," *Democratization* 23, 201–20.
- Kriesi, H. (1999), "Movements of the Left, Movements of the Right: Putting the Mobilization of the Two Types of Social Movements into Context," in: H. Kitschelt, P. Lange, G. Marks and J. Stephens, eds., *Continuity and Change in Contemporary Capitalism*, Cambridge University Press, New York, NY, pp. 398–426.
- Krugman, P. (2008), "Trade and Wages Reconsidered," *Brookings Papers on Economic Activity* 2, 103–37.
- OECD (2013), *International Migration Outlook*, OECD, Paris, 125–89.
- Pappas, T. S. and H. Kriesi (2015), "Populism and Crisis: A Fuzzy Relationship," in: H. Kriesi and T. S. Pappas, eds., *European Populism in the Shadow of the Great Recession*, ECPR Press, Colchester, Ch. 1.
- Spruyt, B., G. Keppens and F. Van Droogenbroeck (2016), "Who Supports Populism and What Attracts People to It?" *Political Research Quarterly* 69, 335–46.
- Swank, D. and H.-G. Betz (2003), "Globalization, the Welfare State and Right-Wing Populism in Western Europe," *Socio-Economic Review* 1, 215–45.

Glosar și lista de abrevieri

- **nativism** - concepție proprie mișcării social-politice a autohtonilor din colonii, care revendică revenirea la puterea local-tradițională. (< fr. *nativisme*)
- **Troica** – un grup format din Comisia Europeană, Banca Centrală Europeană și Fondul Monetar Internațional.
- **Marea Moderație / Great Moderation**
- **IFM - Instituții Financiare Monetare –/ Monetary Financial Institutions (MFIs):**
- **Organizația Mondială a Comerțului (OMC) –/ World Trade Organization (WTO)**
- **OCDE – Organizația pentru Cooperare și Dezvoltare Economică / Organisation for Economic Co-operation and Development - OECD**
- **Parteneriatul Transatlantic pentru Comerț și Investiții / the Transatlantic Trade and Investment Partnership (TTIP)**
- **Parteneriatul Trans-Pacific (TPP) / TransPacific Partnership (TPP)**
- **PPC – Paritatea Puterii de Cumpărare - PPP Purchasing Power Parity**
- **SSE – Sistemul Statistic European/European Statistical System-ESS**
- **Troica** – un grup format din Comisia Europeană, Banca Centrală Europeană și Fondul Monetar Internațional.
- **UKIP - Partidul pentru Independența Regatului Unit / United Kingdom Independence Party**